

Carl Bildt: Tal vid seminarium om 75 år sedan Vinterkriget

Talare
Carl Bildt
Politiker

Datum
2 februari 2015

- 1 Först ett stort tack för initiativet till denna dag och denna diskussion.

Att reflektera över historiens lärdomar är alltid viktigt. Och att göra det i det sammanhang som förenar Finland och Sverige är kanske ändå viktigare.

5

Dagens diskussion är en diskussion utan vare sig Max Jacobson eller Krister Wahlbäck. Men vi står alla i djup intellektuell tacksamhetsskuld till deras insatser kring såväl vinterkrigets diplomati som våra nationers situation i jättens ständiga andedräkt.

10

I deras frånvaro - men i deras anda - får vi göra så gott i kan.

För det stora flertalet svenskar är nog vinterkriget numera ett suddigt begrepp. Kanske har man sett någon bild av vitklädda soldater i någon skog. Kanske har någon artikel om svenska frivilliga flimrat förbi.

15

Men många känner nog trots allt igen devisen om att "Finlands Sak Är Vår". Sannolikt vet de flesta inte alls att den härstammar från just vinterkrigets månader. För många svenskar har den nog en mer allmän betydelse - och det med all rätt.

20

Erkki Tuomioja har av de familjeskäl vi känner haft anledning att gräva djupare i det detaljerade spelet fram till freden efter detta krig som ju i ett känsligt skede kom att tilldra sig sig också i ett rum här på Grand Hotel. Men i sina kommentarer vidgar han ju också perspektivet. Och låt mig göra samma sak - i detta tror jag också det ligger viktiga lärdomar för framtiden.

25

I en essä om denna tid och dess utmaningar noterar Krister Wahlbäck att såväl Sveriges som Finlands som främsta ansedda kännare av Rysslands politik kom

att felbedöma Stalins agerande och avsikter under de kritiska år vi här diskuterar. De utgick inte onaturligt från det som hade varit Litvinovs sovjetiska folkförbundspolitik under ett större antal år. Och såg i allt väsentligt defensiva och begränsade sovjetiska säkerhetsintressen gentemot Finland och i det nordiska området.

Och det är ju också med detta synsätt som bakgrund som det i några decenniers finländsk debatt fans kritik mot den politik som inte var mer medgörlig gentemot de sovjetiska krav som fördes fram. Vinterkriget hade kanske, tycktes man ibland antyda, kunnat undvikas med lite smidigare diplomati.

Men det bredare perspektivet ser annorlunda ut än det som bara ser till Systerbäck och Hogland.

I maj 1939 fick diplomaten Litvinov avgå som sovjetisk utrikesminister, och i hans ställe kom i stället den hårdföre partiveteranen Molotov. Och nu dansade de bägge diktatorerna i Kreml och vid Wilhelmsstrasse målmedvetet fram mot den pakt den 23 augusti som med sitt hemliga protokoll delade upp Europas östliga delar och beredde marken för det nya världskriget.

Före den dansen hade det ju förekommit hemliga samtal mellan Moskva och främst London. Men dessa hade stupat ytterst på de frågor som från vår utgångspunkt var och är de avgörande, nämligen respekten för de existerande staterna i Östersjö-området.

Där ville Stalin ha fria händer. London var inte villigt att ge honom det, men det var Berlin i allra högsta grad.

Fortsättningen vet vi. Sedan Hitler anfallit Polen, och Stalin strax följt efter, började det konkreta arbetet med att i samförstånd och högst handgripligt dela upp östra Europa. Först pressades Estland och Lettland till att acceptera närvaro av sovjetiska baser - mer skulle som bekant komma senare. Och det är i detta perspektiv - inte främst Systerbäck och Hogland - som också vinterkriget måste ses.

Det råder knappast någon tvekan om att om inte Finlands försvarsmakt, med icke obetydligt bistånd också från Sverige, hade förmått att i alla fall avsevärt bromsa den militärparad till Helsingfors som Stalin hade anförtrott till

70 Leningrads militärområde så hade kommunistregeringen Kuusinen flyttat från Terijoki till Senatstorget.

Att de successivt ökade sovjetiska insatserna gradvis nötte ner det lilla Finlands armé förändrar inte det faktum att detta kom att ses som ett förödmjukande
75 nederlag för Stalin.

Varför fullföljde Stalin då inte sitt anfall, och i synnerhet i situationen där det var tydligt att Finlands försvarskraft kanske började att vackla? En möjlig förklaring är självfallet att hans avsikter i själva verket var begränsade. Och nu
80 kunde han ju tvinga fram mer än vad han tidigare begärt vid förhandlingsbordet. Inte bara Hangö - också Viborg.

Men en annan möjlig förklaring är självfallet att också han befarade att kriget skulle eskalera.

85 Att den svenska regeringen fruktade att ett brittiskt och franskt militärt ingripande i norr - även om vi vet att deras avsikter var mindre ädla än bara hjälp till det kämpande Finland - skulle leda till ett mer omfattande krig vet vi väl. Och det finns ingen anledning att anta att inte denna realitet och dessa farhågor
90 var kända också i Moskva. Detta var rimligen en situation som också Moskva ville undvika.

Så kom det till signalen att man var beredd att förhandla med regeringen Ryti. Kuusinen fick återvända med oförättat ärende till Moskva - där ligger han ännu
95 i dag på sin hedersplats i Kreml-muren.

Och Stockholm blev platsen. Att det sovjetiska sändebudet Alexandra Kollontaj var entusiastisk för detta visar hennes dagböcker. Hon led när hon tog del av krigsrapporterna från det Karelen där hon tillbringat delar av sin barndoms
100 lyckliga somrar. Men Kreml ville också ha det så. Det antyds i det rätt rika material som nu finns att det också var för att binda den svenska regeringen till en mer modererande hållning i konflikten. Utrikesminister Väinö Tanners entusiasm för den svenska insatsen, liksom marskalken Mannerheims, var däremot som bekant något begränsad.

105 Steg för steg kom det till slut till den för Finland så plågsamma freden den 12 mars 1940. Landets andra stad gick förlorad. Omkring 500 000 människor

förlorade sina hem. Men Finland hade dock överlevt.

110

I sin klassiska "Vinterkrigets Diplomati" skrev Max Jacobson - med formuleringar som täckte in även fortsättningskriget - att det handlade om "en bedrift som faller utanför den konventionella innebörden av nederlag och seger. I sista hand stred Finland inte för Karelen eller Petsamo. Det stred inte heller för
115 några abstrakta principer eller ideal. Det stred för att överleva som nation."

I dag handlar vår diskussion om vinterkriget och dess slut. Men varje försök att dra slutsatser måste se också vad som hände därefter.

120

Mindre än en månad efter fredsslutet i Moskva gick Hitler till anfall den 9 april 1940 mot Danmark och Norge. Och när också Frankrike vek sig för Hitlers blixarméer klev Kung Haakon i början av juni ombord på en engelsk kryssare för att fortsätta den långa frihetskampen från London.

125

I november kom så utrikesminister Molotov till Berlin för att direkt med Hitler diskutera hur man - nu med världen, inte bara östra Europa, som spelbord - skulle fortsätta sitt samarbete. Det var storstilade planer på hur det brittiska imperiet skulle delas som främst Hitler ville tala om.

130

Men för Molotov var agendan en annan. Åter var det Finland som var i centrum.

135

Han förklarade att man var nöjd med samarbetet med Hitler - men med ett viktigt undantag, nämligen att "den finska frågan var ännu olöst". Vad gäller de andra nationer som omfattades av den hemliga pakten ansåg man att en för Moskva tillfredställande lösning nåtts. De tre baltiska staterna hade ju först gjorts till s k folkrepubliker och sedan helt sonika inkorporerats i Sovjetunionen.

140

Men nu handlade det om Finland. Vinterkriget och dess fred var inte slutpunkten. Nu ville man fortsätta, och för detta ville man ha Hitlers accept.

145

Denna förklarade att Berlin visst accepterade att Finland nu ingick i den sovjetiska zonen, och att man i princip inte hade några invändningar mot att en regering som reflekterade detta installerades i Helsingfors, men att man just nu inte ville se några nya krigiska förvecklingar i Norden och Östersjö-området.

Och därmed fick Molotov mycket motvilligt nöja sig. Det antydde att saken skulle kunna diskuteras i ett lite annat ljus lite senare. Men Hitler hade som
150 bekant andra tankar. Och därmed också andra planer vad gällde Finland.

Det går knappast att tyda skeendet på annat sätt än att Stalin strävade efter att som minst återställa det gamla ryska imperiets gränser i vår del av Europa. Han lyckades delvis i Polen, helt med de baltiska staterna, och egentligen inte alls
155 med Finland.

Vilka är då lärdomarna och slutsatserna?

Jag tror faktiskt de handlar mer om maktbalansens än om diplomatins betydelse
160 för de små nationernas möjligheter. Den senare kan förvisso i kritiska situationer vara av stor betydelse - men nästan alltid inom de ofta brutala ramar som sätts av den förra.

Det är ju när maktbalansen upphört i vår del av Europa som vi sett de
165 avgörande farorna för våra nationer.

1807 möttes Napoleon och Alexander I på flotten vid Tilsit, och därmed bereddes marken för att Finland 1809 skulle inkorporerades som ett storfurstendöme i det ryska imperiet. Sexhundra år av gemensamt rike för våra
170 folk gick till ända.

I tumultet efter det ryska imperiets sammanbrott 1917 kunde så Finland vinna sin egen självständighet. Självklart eller enkelt var det inte. Och det hade sin nog betydelse såväl för Finland som för de baltiska nationernas parallella strävanden
175 att Tysklands kapitulation i november 1918 bara gällde på Västfronten.

Vi skall nog också notera att det var först med freden i Dorpat i september 1920 som Finlands självständighet fullt formellt accepterades av det sovjetiska Ryssland. Då hade de röda arméer som skulle föra revolutionen till det övriga
180 Europa lidit sitt avgörande nederlag vid Warszawa.

Åter var det en fråga om förskjutningar i maktbalansen - och därmed i ramarna för diplomatins möjligheter.

185 I dag står vi mitt uppe i en ny och på andra sätt allvarlig kris för Europas

säkerhet.

190 Åter har vi inte förmått att i full omfattning se vart den ryska politiken skulle föra. Jag vet ingen som förutsåg vare sig blixtanfallet mot Krim eller uppföljningsoperationen i Donbass med dess tydliga syfte att bereda vägen för ett "Novorossya" längs Svarta Havet. Och i dag dundrar kanonerna vid Debaltseve.

195 Att Ryssland nu åter träder fram som en revisionistisk makt i Europa råder det knappast någon tvekan om.

När President Putin i oktober förra året framträdde med ett linjetal på den sk Valdaiklubben skedde det under rubriken "Nya regler - eller ett spel utan regler".
200 Och han sade att denna rubrik väl speglade den "historiska vändpunkt" som vi enligt hans mening har kommit till och de val vi därmed står inför. Att acceptera de spelregler som gällt hitintills ses inte som en option.

Och han fortsatte sina historiska reflektioner med att säga att förändringar i den
205 globala ordningen av den skala han nu tycker sig se "normalt har följts av om inte globalt krig och konflikt så av kedjor av lokala konflikter".

Nya och reviderade reglerna. Kedjor av lokala konflikter. Ser vi åter Litvinov
210 falna bort - och andan av Molotov åter stiga fram?

Att detta är en utmaning för hela Europas säkerhet kan man säga utan att
hemfalla till tron att vi står inför något omedelbart hot om rysk aggression mot
just våra bägge länder.

215 Men man gör nog klokt att lyssna till Finlands President Sauli Niinistö när han i sitt anförande inför den nationella försvarskursen i Helsingfors i november förra året återopade ett lärorikt ryskt ordspråk som sade att "en kosack tar det som inte sitter hårt fast".

220 Under de senaste åren har vi öppnat upp för säkerhets- och försvarssamverkan mellan våra nordiska länder på ett sätt som var alldeles otänkbart intill alldeles nyligen. Såväl Finland som Sverige kan nu utbyta luftlägesinformation med Nato:s system och genom detta också med varandra. Och mer direkt kan vi utbyta sjölägesinformation i Östersjön. I norr övar Finlands, Sveriges och

Norges flygvapen intensivt med varandra. Och mellan Sverige och Finland utvecklas nu ett allt närmare samarbete som inte minst handlar om marina stridskrafter i Östersjön.

230 På sina håll talas det om en möjlig försvarsallians mellan våra bägge länder. Ju mer vi övar tillsammans och gör planer tillsammans - som ju bl a vår försvarsberedning föreslog - desto mer uppkommer frågor om vilka beroenden vi därmed skapar, inte bara i fred, utan också på högre konfliktnivåer.

235 Ett fördjupat svenskt-finskt samarbete måste också nu ses i det bredare perspektivet. Och utgå från insikten att avgörande för säkerheten också i vår del av Europa är den europeiska sammanhållningen liksom dess förankring i det vidare transatlantiska samarbetet.

240 Att säga detta i Warszawa, i Oslo eller Tallinn är att säga en självklarhet. Och denna självklarhet gäller enligt min mening också i Stockholm.

Skall vi fördragsmässigt ytterligare stärka vår säkerhet så sker det självfallet bäst i ett större och starkare sammanhang.

245

Historiskt har avgörande ryska försök att flytta fram sina positioner i vår del av Europa bara skett när man kunnat göra detta med stöd eller accept av någon annan viktig europeisk makt. Det är lärdomen av såväl 1807 som 1939. Kanske också av 1700.

250

Vi kan inte bortse från den långsiktiga risken av att ett än mer rustat och än mer revisionistiskt Ryssland vill pröva om det finns någonting som inte sitter fast hårt.

255 Där betyder våra egna nationella försvarsförmågor självfallet mycket. Och våra bägge länder står inför betydande utmaningar när det gäller att bibehålla eller - enligt min mening - stärka dessa.

Men ensamma förblir vi just ensamma.

260

Och det är ingen tillfällighet att det i Sveriges officiella doktrin nu ingår att vi skall både kunna ge och ta emot militär hjälp. Det handlar om Finland, men det handlar självfallet också om våra övriga grannländer - och därmed också om

265 Nato. Och i detta ligger ju att detta rimligen på olika sätt måste förberedas -
planeras och övas.

Ytterst avgörande förblir knappast enbart den lokala förmågan utan snarare den
bredare maktbalansen, liksom vår plats och insats i denna. Det är därför jag så
270 tydligt betonar den europeiska sammanhållningen och den atlantiska
dimensionen.

Här är, menar jag, historiens lärdom mycket tydlig.

275 Erkki Tuomioja betonar starkt betydelsen av öppna kanaler och djupt
förtroende mellan Stockholm och Helsingfors i viktiga frågor som dessa. Såren
från 1990 är nog ännu inte riktigt läkta.

Och jag kan bara hålla med. Som såväl stats- som utrikesminister under lite olika
280 europeiska skeden har detta varit av central betydelse för mig, och jag tror mig
kunna säga att det gällt och forfarande gäller för alla andra som haft eller har
dessa positioner.

Också det är en lärdom av historien vi inte får glömma.

285

Och det allra minst i dessa allt farligare europeiska tider.

Källa

<div>Manuskript hämtat från bildttal.se (2025-11-21)</div>

290

Taggar

Moderaterna, Politiska tal

URI

<https://www.svenskatal.se/tale/carl-bildt-tal-vid-seminarium-om-75-ar-sedan-vinterkriget>

295

300